

**СПЕЦИФІКА МІФОПОЕТИЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
В ІДІОСТИЛІ ЮРІЯ ІЗДРИКА**

У статті розглянуто сутність поняття «міфопоетична картина світу»; з'ясовано особливості співвідношення понять «міф» і «символ»; досліджено специфіку функціонування та вербалізації основних концептуальних міфологем, що формують міфопоетичну картину світу в індивідуально-авторському стилі Юрія Іздрика (на матеріалі поетичної збірки «Календар любові»).

Ключові слова: міф, картина світу, міфопоетична картина світу, міфологема, символ, ідіостиль.

Когнітивне спрямування сучасних лінгвістичних досліджень зумовило посилення інтересу вчених до міфологічного компонента, відтвореного у мовній картині світу вербальними засобами. Пізнаючи навколишній світ, людина формує певну систему знань, уявлень, ціннісних характеристик пізнаваних об'єктів, які поступово формують насамперед індивідуальну, а в подальшому інтегруванні людини в соціум і групову та національну картину, або модель чи образ, світу. Існуючи в ментальній, концептуальній площині, картина світу реалізується у життєдіяльності людей передусім за допомогою мови.

Обґрунтуванню цієї проблеми були присвячені праці таких лінгвістів, як Г. Гадамер [2], О. Колесник [6], О. Лосєв [9], В. Кононенко [7] та ін.

Мовною картиною світу є «спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних і культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретацій навколишнього світу за національними концептуальними канонами» [15, с. 156]. Саме національна мова як складова культури народу вербалізує усі його ціннісні орієнтації та духовні орієнтири, формуючи своєрідну національну духовну картину світу. «Лінгвоментальність як система стереотипів сприйняття, закріплена у системі мови, у мовному існуванні представників тієї чи іншої спільноти, виявляє себе в особливостях етнокультурної інтерпретації загальнолюдських констант цивілізації. Національно-специфічні особливості будь-якої лінгвоментальності обумовлені тим, що кожен народ відбиває і сприймає довкілля відповідно до своєї «мережі координат», в основі якої лежить національна культура. Ці «координати» можуть бути виявлені лише шляхом комплексного аналізу емоційного навантаження універбів у різних проявах культури: у фольклорі, художній літературі, у тому числі – в соціальних міфологемах...» [1]. Г. Гадамер уважав, що культура може розвиватися в певному означеному міфами просторі [2, с. 102].

Міф – це «витвір наївної віри, який складає філософсько-естетичний комплекс давньої епохи, яка ґрунтується на заміні об'єктивності сприймання суб'єктивним апріорним переконанням» [8, с. 463]. Основними функціями міфу в художньому дискурсі є такі: 1) культурологічна – виникнення в тексті символу, який надає твору загальнофілософського звучання; 2) гносеологічна – одвічне намагання людства висловити розуміння світу; 3) соціально-регульовальна – формування певного ставлення до навколишнього світу; 4) імагінативна – пояснює орієнтацію людства на диво, оскільки література за допомогою натхнення наближає людину до прихованого сенсу буття, до пізнання Абсолюту» [3, с. 22]. В. Кононенко визначає міф як своєрідну форму пізнання дійсності, як поетичне уявлення про предмети і явища мовної картини світу: «Міф додає власне бачення, власну інтерпретацію певних фактів, розширює межі нашого пізнання» [7, с. 64]. Як продуктивний компонент створення образності міф у поетичному дискурсі набуває міфопоетичного характеру, а образ, породжений міфологічним мисленням, є міфологемою [7, с. 64]. Дефініція поняття «міфопоетика» у сучасній лінгвістиці є не чіткою і потребує конкретизації. Так, Т. Саяпіна

зазначає, що «міфопоетика – це сукупність засобів художнього змісто- і формотворення, які дають змогу «зчитати» закладений у творі міфологічний зміст на рівні усвідомленого або позасвідомого сприйняття читача. Зміст цей, що, як палімпсест, проступає через нашарування предметно-логічного мислення в геніальному або високоталановитому художньому тексті, може містити уявлення про міфологічну модель світу, схеми первісного міфологічного мислення, первинні образи й мотиви людської культури» [12, с. 8]. Міфопоетика є двоєдиною за суттю, оскільки «поєднує у собі два різні творчі процеси: міфорецепцію та міфотворення» [5, с. 136]. Міфорецепція, як зазначає О. Кобзар, це «процес художнього прочитання та сприйняття міфу, його подальшого переосмислення та освоєння», а міфотворенням слід вважати процес продукування нових міфів [5, с. 136]. Міфотворення є невід’ємним процесом формування будь-якої культури, оскільки спрямоване на пояснення явищ і понять, що виходять за межі логічного доведення, але вимагають обґрунтування. «Міф був домінуючим способом мислення наших предків і як певний рівень менталітету та культури, а міфопоетичне мислення було історично першою формою мислення, за допомогою котрого сформувалася модель світу» [10, с. 19]. Тому ключові поняття, що формують систему колективної свідомості певної лінгвокультурної спільноти та реалізуються у вигляді вербалізованих національно-автентичних міфів, символів, архетипів, формують міфологічну картину світу цього народу.

Дослідження особливостей індивідуального стилю Юрія Іздрика в аспекті концептуального аналізу міфологем, що формують репрезентовану автором у поетичній збірці «Календар любові» міфопоетичну картину світу, потребувало застосування лінгвокогнітивного та культурологічного аналізу зафіксованих універбів, що і зумовило актуальність обраної теми.

Метою статті є з’ясування специфіки функціонування основних засобів вербалізації концептуальних міфологем у ідіостилі Юрія Іздрика (на матеріалі поетичної збірки «Календар любові»).

Міфопоетична картина світу в поезії Юрія Іздрика репрезентована окремими міфологічними елементами, що охоплюють ключові концептуальні поняття української національної свідомості, формуючи відповідний асоціативно-символічний підтекст творів. Основними репрезентантами міфопоетичної картини світу в досліджуваному матеріалі є концептуальні міфологеми, що належать до трьох легендарно-міфологічних традицій: біблійної, античної та язичницької. Однак основним спрямуванням індивідуально-авторського використання цих універбів є їх символізація відповідно до української національної-культурної та духовної традиції.

Продуктивними є міфологеми, що сягають давніх народних уявлень і вірувань українців про надзвичайні властивості деяких рослин та тварин. «Міфологічні істоти, що їх виокремила народна уява на ознаку сил природи, стихійних лих тощо, збереглися в українському світобаченні бодай як традиційні, фіксовані народною пам’яттю. Переходячи в народній свідомості з однієї якості в іншу, міфологічні образи поступово набули ознак символів, що уособлюють ті чи інші людські властивості чи риси» [7, с. 65]. Так, у досліджуваному матеріалі виявлено такі фітоміфологеми-символи, як *мак*, *конвалія* та ін. Зокрема, символ *маку* сягає своїм корінням легенди про римську богиню Цереру, за кожним кроком якої «виростала вогниста квітка», а зібравши букет маків, богиня засинала, та про грецького юнака Мікона, який був перетворений після смерті на мак. У міфологічній картині світу українського народу мак є символом безмежності зоряного світу, дівочої краси та оберегом від лиходійства, відьом, упирів, нечистої сили [13, с. 138]. У поетичній мові Юрія Іздрика міфологема *мак* реалізує насамперед символічне значення швидкоплинного життя: *але поки ще липень липкий як мед / поки маки цвітуть і не гаснуть / в нас на двох є повітряний велосипед / і веселе розхристане птаство* [4, с. 213]. Іноді символічне значення маку підсилюється шляхом контекстуального зіставлення з іншими словами-символами, наприклад, *конвалією* як символом весни, пробудження природи, що в індивідуально-авторському контексті Юрія Іздрика метафоризується в символ незнищенності,

непереможності народу, вічності його духовних орієнтирів, відродження для нового життя: *вишиито хрестиком мак і конвалії / ми ще спроможні на довгі баталії / проти інфекції проти інвазії / і проти азій в останній фазі* [4, с. 260]. Універб *мак* репрезентує в аналізованому контексті також і символічне значення, характерне для української літературної традиції, а саме: стає символом оборони батьківщини, безневинно пролитої крові під час героїчного захисту рідної землі: *пів життя вчишся жити / пів життя – помирати / а живеш і вмираєш невідомо як / висіваєш дітей – виростають солдати / і ідуть убивати за червоний мак* [4, с. 167].

Продуктивними у поетичній мові Ю. Іздрика є і зооморфні міфологеми, зокрема, *лелека, птах (крила), засць, вівця, вуж (гадюка, змія)* та ін. Так, міфообраз *лелека*, що за італійською міфологією був присвячений Юноні – покровительці дівчат, шлюбу, сім'ї та породіль, а в українській культурі був «символом головної, найулюбленішої богині східних слов'ян – Вечірньої (і Вранішньої) Зорі» [13, с. 136] та символізував працьовитість, любов до рідної землі, тугу за батьківщиною, в аналізованому матеріалі репрезентує українське народне повір'я про те, що лелеки приносили в оселю немовлят, були символом продовження роду: *не приніс би себе лелекою / не зачав би себе я сіменем / не створив би себе людиною / обділив би себе я іменем / щоб не бути нічим виявом / взагалі б на цей світ не з'являлись* [4, с. 135].

Продуктивною в ідіостилі Юрія Іздрика є міфологема *крила*: *ірреальність втрачає силу / і реальність лиш там де ми / розгортаємо наші крила / залишаючись так людьми* [4, с. 103]; *з лінії фронту сиплеться пудра / з лінії смерті звертають авта / ми керували крильми немудро / може мудрішими будем завтра* [4, с. 140]. Цей міфообраз виник у грецькій міфології у якості атрибута коней Пелопса, крилатого коня Пегаса і набув символічного значення духовності, розуму, емоційного піднесення, могутності, незалежності, сили та впевненості [13, с. 129]. Репрезентується ця міфологема в мові поетичної збірки «Календар любові» також і мовними засобами сюжетного натяку, міфопоетичної алюзії на давньогрецьку легенду про Ікара, відомого своїми восковими крилами та трагічною загибеллю: *Якщо Небу ти не потрібен, / це не факт, що не зможеш літати, – / є для цього всілякі крила / і літальні є апарати* [4, с. 88], – символізуючи при цьому надію на духовне відродження.

Невід'ємним компонентом міфологічної картини світу українського народу є комахи, зокрема, *бджола, джміль* та ін. З давніх-давен в українській культурі бджоли вважалися одними із зачинателів всесвіту, були символом працьовитості, невтомності, а священне значення цієї комахи пояснювалося легендою, що вона жила колись у раю і просила дозволу в Бога брати з квіток поживу [13, с. 21]. В мові поетичної збірки «Календар любові» Юрія Іздрика контекстуальне оточення розкриває новий компонент міфопоетики цього слова-символу: *десь над апаратом чи ерусалимом / де добре із тілом римується хліб / де бог незрадливий а пари сміливі / де дзвонять не дзвони а бджоли й джмелі / про мед майовий що досягне на осінь* [4, с. 142]. Символічне протиставлення образу дзвонів і бджіл (джмелів) у цьому контексті спричиняє набуття останніми нового символічного значення, а саме – вони стають втіленням спокою, врівноваженого та розміреного життя. Також асоціативний зв'язок *бджола, джміль – мед майовий* актуалізує символічне значення закоханості, адже за віруваннями давніх слов'ян бджола поєднувала в собі «солод меду і гіркоту жала» [13, с. 21].

Контексти з міфологемою *мед* зафіксовано не тільки в зазначеному асоціативному зв'язку. «У міфології багатьох народів мед пов'язаний зі світовим деревом. Так, за віруваннями стародавніх скандинавів, три медові джерела точаться з-під кореня священного ясена Ігдрасіля, кора якого теж укрита медовою рососою. У мордовській пісні мед крапає із бруньок гігантської яблуні. Коріння цієї яблуні – на всю широчінь землі, гілки її – на все небо. Віск від меду, що скрапує, осідає на листочках. А на кінчиках тих листочків горять свічечки. За деякими міфами, мед було вкрадено в богів, які єдині мали право споживати цю чудову страву. Існують міфи про походження меду зі слини, сліз, крові божества чи жертвовної істоти. Розповідають також, що мед (як і бджола) з'явився з мертвого тіла» [11]. В

українській культурі міфологема мед традиційно пов'язується із культом предків, набуваючи сакрального значення в культових обрядах, однак у поетичному контексті це значення часто нівелюється. Зокрема, в аналізованому матеріалі мед є символом солодощів кохання та жіночих чарів: *ти наче грушка медового золота / лиш надкуси – і проллється сік / в'язну мов джміль у твоєму солоді / зміг би – утік би / не зміг / не втік* [4, с. 81]. Увиразнюється це символічне значення оцінними засобами висхідної градації: *у тобі є кисень вино мед / у мені – пуста вина дим / бачиш я все ж дочекався тебе – / повільно жив не помер молодим ...* [4, с. 248].

У досліджуваному матеріалі виявлено й індивідуально-авторське тлумачення міфологеми *мед*. Так, оказіональна інтерпретація українського народного прислів'я «На язиці мед, а в серці – лед» актуалізує семантичне значення «нещирість», що у поєднанні з прикметником *солоний* в аналізованому контексті формує негативно оцінний оксиморон: *така любов – така краса / і от уже – під снігом пальми / і сосни випалені сонцем / і дім у скелі вапняковій / й солоний мед на язиках* [4, с. 327].

Лексеми-репрезентанти астрономічних тіл, які відтворюють космогонічні уявлення давніх українців, також є структурними компонентами української міфологічної картини світу. В поетичній мові Юрія Іздрика зазначені астрономічні міфологеми репрезентовані універбами *сонце, зоря* та ін. Так, наприклад, міфообраз *Сонце* активно функціонує в різних міфологіях. «У багатьох народів сонце визнається як найдавніше божество, тобто як символ верховної влади. Ще в XVI – XV ст. до н. е. в Єгипті сонце вважалося єдиним царем Всесвіту, а земний шар шанувався, як сонячне божество. Давні греки величали його Геліосом. У пізній античності бога Сонця ототожнювали з Аполлоном... В язичницьку епоху слов'яни обожнювали Сонце в образі Дажбога, Сварога, Хорса та ін. [13, с. 210]. В українській народній традиції Сонце є символом ока Божого, Вищої космічної сили, осяяння, слави та величі, свічі, яку носять ангели. В аналізованому матеріалі переважає використання міфологеми *сонце* як символу Вищої всемогутньої космічної сили, від якої залежить існування світу загалом, та окремої особистості зокрема: *а сонце приходить бо я відчиняю / всі вікна і двері всі брами й пости / прости мене серце що пульс зупиняю / зійди мені сонце / і день запусти* [4, с. 145]. Максимально виразного символічного значення осяяння, слави та величі набуває міфологема *сонце* завдяки її додатковій актуалізації міфопоетичною лексемою *аргонавти* (герої давньогрецької міфології, які на чолі з Ясоном першими з греків здійснили морський похід у Колхиду на кораблі «Арго» за золотим руном): *ми аргонавти п'ятьми / світ наш ще тільки пишеться / ми починаємось островом / ми повернемося сонцем* [4, с. 243].

Отже, міфопоетична картина світу в ідіостилі Юрія Іздрика репрезентована ключовими поняттями української національної свідомості, такими як батьківщина, цінність життя, працьовитість, сім'я, надія, кохання. Ці концептуальні утворення вербалізовані міфопоетичними словообразами, які, не впливаючи на структуру всього поетичного твору, формують його асоціативно-експресивне тло, відображають не лише традиційне для української культури трактування цих міфологем, а й їх індивідуально-авторське тлумачення. Перспективність подальших досліджень полягає у необхідності поглибити поняття міфологічної картини світу українського народу і виявити функціональні, когнітивно-дискурсивні та лінгвокультурні особливості стилістичних фігур у поетичній мові Юрія Іздрика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк О. В. Мовна картина світу в національній різноманітності / О. В. Антонюк, Г. Є. Прісовська // Культурно-языковое многообразие Приднестровья в зеркале этноязыковых процессов современности: материалы международной научно-практической конференции, посвящённой 80-летию Института языка и литературы. – Тирасполь: Издательство Приднестровского университета, 2010. – С. 62 – 64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: fspi.org.ua

2. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика / Ганс-Георг Гадамер. – К. : Юніверс, 2001. – 288 с.
3. Зуєнко М. О. Проблеми міфопоетичного аналізу ліричного твору / Зуєнко М. О. // Філологічні науки. – 2012. – № 10. – С. 21 – 25.
4. Іздрик Ю. Календар любові: літературно-художнє видання / Юрій Іздрик. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. – 432 с.
5. Кобзар О. І. Міфопоетика як предмет і метод літературознавчого дослідження [Електронний ресурс] / О. І. Кобзар // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2010. – Вип. 15. – С. 131 – 139. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2010_15_23
6. Колесник О. С. Мовні засоби відображення міфологічної картини світу: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Колесник Олександр Сергійович. – К., 2003. – 300 с.
7. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія: навчальний посібник / Кононенко В. І. – К.: Вища школа, 2008. – 327 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
9. Лосев А. Ф. Мир. Число. Сущность / Лосев А. Ф. – М. : Мысль, 1994. – 919 с.; Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / Лосев А. Ф. – М. : Искусство, 1976. – 376 с.
10. Маковский М. М. Язык – Миф – Культура. Символы жизни и жизнь символов / М. М. Маковский. – М. : Русские словари, 1996. – 330 с.
11. Про Україну [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://about-ukraine.com/index.php?text=1758>.
12. Саяпіна Т. В. Міфопоетика творчості М. М. Коцюбинського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Саяпіна Тетяна Володимирівна. – Запоріжжя, 2000. – 20 с.
13. Словник символів та культури України / за загальною редакцією В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. – К. : Міленіум, 2002. – 260 с.
14. Удод О. Міфопоетична картина світу [Електронний ресурс] / О. Удод, М. Юрій // Україна – Європа – Світ: міжнародний збірник наукових праць на пошану проф. М. М. Алексієвця / редкол. : Ю. М. Алексєєв, Л. М. Алексієвць, М. М. Алексієвць [та ін.]. – Тернопіль, 2010. – Вип. 5: Україна – Європа – Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку: у 2 ч., Ч. 1. – С. 87 – 102. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/1568>
15. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник / Штерн І. Б. – К.: АртЕк, 1998. – 336 с.

Svitlana Povorozniuk

THE SPECIFICITY OF MYTHOPOETICAL PICTURE OF THE WORLD IN THE AUTHOR'S INDIVIDUAL STYLE OF YURI IZDRYK

It has been examined the essence of concept of 'the mythopoetical world picture', clarified the peculiarities between the concepts of 'myth' and 'symbol', investigated the specificity of functioning and verbalization of the main conceptual mythologeme that form mythopoetics picture of the world in the author's individual style of Yuri Izdryk (based on the poetic collection «The calendar of love») in this article.

Key words: the myth, the world picture, the mythopoetics world picture, the mythologeme, the symbol, the ideostyle.

Светлана Поровознюк

СПЕЦИФИКА МИФОПОЭТИЧЕСКОЙ КАРТИНЫ МИРА В ИДИОСТИЛЕ ЮРИЯ ИЗДРИКА

В статье рассмотрена сущность понятия "мифопоэтическая картина мира"; выяснены особенности соотношения понятий "миф" и "символ"; исследованы специфика функционирования и вербализации основных концептуальных мифологем, формирующие

мифопоетическую картину мира в индивидуально-авторском стиле Юрия Издрика (на материале поэтического сборника "Календарь любви").

Ключевые слова: миф, картина мира, мифопоэтическая картина мира, мифологема, символ, идиостиль.

УДК [81'2+130.2+82.09]:005.32

Інна Приходько
(Херсон)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОБРАЗ» У ГУМАНІТАРНІЙ ПАРАДИГМІ

У статті розглянуто зміст поняття «образ» у рамках гуманітарних наук та проаналізовано різні підходи до визначення цього терміна у діахронному аспекті.

Ключові слова: образ, художній образ, словесний образ, філософія, літературознавство, лінгвістика.

Образ – це складна та багатоаспектна естетична категорія, яка є ключовою для цілої низки гуманітарних дисциплін (філософії, лінгвістики та літературознавства, психології, фольклористики та ін.), і в кожній із них поняття та визначення цієї категорії різняться.

Починаючи з античних часів, проблемою образності займалася ціла плеяда мислителів і вчених у філософії (Парменід, Ксенофонт, Платон, Аристотель, Секст Емпірик, Августин Аврелій, І. Кант, В. фон Гумбольдт, Б. Рассел та ін.), літературознавстві (М.М. Бахтін, П.В. Палієвський, В.В. Кожинов, В.М. Жирмунський, Б.В. Томашевський, І.Ф. Волков, М.Б. Храпченко, О.Л. Лосєв, О.А. Галич, М.Х. Коцюбинська, Р. Уеллек, О. Уоррен та ін.), лінгвістиці (О.А. Потебня, М.М. Бахтін, В.В. Виноградов, С.М. Мезенін, В.А. Маслова, О.М. Мороховський та ін.).

Мета цієї статті полягає в окресленні змісту та сутності поняття «образ» у рамках філософії, літературознавства та лінгвістики, визначенні співвідношення понять «образ», «художній образ» та «словесний образ».

Теоретичне осмислення поняття «образ» бере свій початок ще в епоху античності, а сам термін «образ» походить від грецького слова *eidos* (ейдос), яким в античній філософії позначали форму відображення й освоєння людиною зовнішнього світу. Однак античні філософи трактують це поняття неоднозначно. Так, наприклад, представник Елійської школи Парменід у своєму вченні трактує «образ» як ознаку, дещо неіснуюче [20, с. 772]. Атомісти розуміють поняття «образ» як «відображення» предмета, яке фізично складається з атомів, але більш легких, ніж атоми самого предмета [19, с. 517]. Ксенофонт уважав, що «образ» має характер фізичної схожості («примари»), яка йшла від істинного предмету в очі та/або в душу людини [27, с. 165].

Більш детально теорію образності було розроблено Платоном та Аристотелем. Якщо в рамках доплатонівської філософії образ асоціювався із зовнішнім виглядом предметів, то Платон включає в це поняття й внутрішню форму його буття. У Платона образ стає синонімом слова «ідеї», яке трактується філософом як безтілесні сутності, що існують до речей, поза ними й незалежно від них. Ідеї є прообразами реальних речей і досягаються не чуттями, а розумом [там само, с. 236]. За Платоном ідеї існують поза матеріальним світом і не залежать від нього. Вони – об'єктивні, а матеріальний світ лише підпорядковується їм. Таким чином, матеріальний світ – копія ідеї, а образ – це відображення матеріального світу, тобто копія копії ідеї.

В Аристотеля теорія образу отримує зовсім нове тлумачення, хоча загалом він використовує термінологію Платона. В трактаті «Про душу» філософ стверджує, що